

Софія МАЙДАНСЬКА

ЧЕСТЬ І ВОЛЮ НЕ ЗЛАМАТИ, БО ЗА НАМИ ОТЧИЙ КРАЙ

(До 30-річчя прем'єри вистави "Чарівна шабля" С. Майданської)

Після Чорнобильської катастрофи вже не тримався купи "розвинутий соціалізм", та все ж інерційний страх перед іржавою репресивною машиною ще існував. Я, здається, того страху не знала. Так було з Першим республіканським фестивалем української сучасної пісні та популярної музики – "Червона рута-1989" в Чернівцях, коли відшукавши мене аж у Москві, на Вищих літературних курсах, ініціатори того грандіозного задуму звернулися, як до буковинки-патріотки, з пропозицією написати сценарій до фестивалю. Так трапилося, коли стала сценаристом і постановником заключного дня Всесвітнього фестивалю української поезії "Золотий гомін 1990" у Києві; було ще далеко до відкриття Києво-Могилянської академії, але того дня перед її стінами студентський хор Київської консерваторії під орудою знаменитого Маестро Павла Муравського гримнув своїм дзвінком багатоголоссям "Gaudeamus igitur Juvenes dum sumus", а на високих колонах Гостиного двору, біля пам'ятника Григорієві Сковороді, вперше у Києві, на синьому тлі великих княжих корогв, засяяли золотий

тризуб та непереможний Архистратиг Михаїл. Як згадує відома поетеса, Лариса Лиша: "Було незрівнянне відчуття простору і свободи. З'їхалися українські поети з України і з цілого світу". В тому ж 1990-му редактор видавництва "Веселка", Лариса Колос, запропонувала мені розповісти дітям про наші Різдвяні Свята, вмістивши до книжки тексти колядок з нотами. Так уперше радянське видавництво заколядувало разом із дітьми: "По всьому світу стала новина, Діва Марія Сина родила" і, повагавшись, навіть дозволило вмістити до відомої колядки "Нова радість стала" слова:

– Просим Тебе, Царю, небесний Владарю,
Даруй літа щасливії сего дому господарю.
Даруй господарю, даруй господині,
Даруй літа щасливії нашій славній Україні.

Сцена з вистави "Чарівна шабля" С. Майданської. Режисер – Ірина Прокопенко, художник – Ірина Нірод. Львівська обласна філармонія, 1990 р.

Львівська обласна філармонія
Управління культури Львівського обласного комітету
Львівська обласна рада профспілок
Львівський хімфармзавод

19-20. XII	Поч. о 13 та 16 год.	31. XII	Поч. о 10 та 13 год.
21. XII	Поч. о 10 та 13 год.	1. I	Поч. о 13 та 16 год.
22, 24-26. XII	Поч. о 10, 13, 16 год.	2-5. I	Поч. о 10, 13, 16 год.
23. XII	Поч. о 10 та 16 год.	6. I	Поч. о 10 та 13 год.
27. XII	Поч. о 10 та 16 год.	7-10. I	Поч. о 10, 13, 16 год.
28-30. XII	Поч. о 10, 13, 16 год.		

С. Майдашська
Муз. Р. Хабая та М. Манулія

ЧАРІВНА ШАБЛЯ

(музична казка для дітей)

Виконавці:

Л. Дашич, лауреат Республіканського конкурсу Л. Даренська, Я. Винник,
Г. Житніков, лауреат Всесоюзного конкурсу О. Баран, М. Габрук,
М. Головерса, Г. Дубенкова, В. Дубенков,
лауреат Республіканського конкурсу О. Кровицька, Б. Косопад,
Л. Коструба, Ю. Мех, А. Матвійцов, І. Павлюк,
О. Прокопович, В. Паславський, Л. Родзь, Є. Романюк,
Л. Стециня, В. Стециня, В. Слопак, В. Цмура

Учні шкіл № 4 та № 30 м. Львова

Зразковий вокальний колектив «Щасливе дитинство»
(Керівник-відмінник народної освіти УРСР Л. САЛІСТРА)

Режисер-постановник	— І. Прокопенко
Художник-постановник	— І. Нірод
Художник	— І. Безпальків
Художник по рекламі	— В. Кукула
Комп'ютерне аранжування	— І. Маківець
Балетмейстер	— В. Стециня
Художник по світлу	— І. Федюк
Звукорежисер	— І. Козийський
Зав. постановочною частиною	— Б. Калагурка

традицій, звичаїв та обрядів нашого народу. Для цього передбачається засобами інтерактивних технологій донести дорогоцінний спадок, що дійшов до нас у процесі багатовікового розвитку музичної культури і сьогодні покликаний формувати світоглядну позицію сучасної української молоді. Пані Прокопенко наголосила, що одним із проєктів у зазначеній царині є – відродження традицій зимового новорічно-Різдвяного циклу українських свят. Передусім, пора ламати сталінський стереотип новорічних “гостей” з сибірської тайги: Діда Мороза та Снігурочки часів будівництва голодного соціалізму, коли діти, побравшись за руки, в очікуванні довгожданого мішечка з шоколадними цукерками, усім Союзом радянських соціалістичних республік вели “хороводи”, співаючи:

“В лесу родилась ёлочка...”

Нарешті настала пора реабілітувати Святого Миколая. В Галичині про нього ніколи не забували, діти писали йому листи, сповнені любови й віри в здійснення найзаповітніших мрій. І старі й малі – всі чекали Святого Миколая, Галицький ринок ряснів дотепними даруночками до свята, ми купували позолочені різочки для хлопців, і коли наставало дев'ятнадцяте грудня, наче ті неофіти, ледь не потайки збиралися в за Австрії будованих апартаментх, та не для “суворої схими”, а для веселощів, жартів, радости й співів:

Ой, хто, хто Миколая любить,
Ой, хто, хто Миколаю служить,
Тому Святий Миколай,
На всякий час помагай,
Миколаю

Отож тепер на сцені Львівської національної філармонії мала відбутися музична вистава, в якій Святий Миколай вперше мав офіційно явитися дітям. Переді мною стояло завдання написати лібрето для цього дійства.

Наче із того заповітного зеленого куфєрка, що мандрував селами, де вчителювали мої дідусь із бабусею, дістаю сянїні скалки спогадів раннього дитинства: румунське село, зима, хурделиця, хати замело ледь не по саму стріху, а я – мала із нянею – сільською дівчиною, намагаємося долоньками розтопити на шибці крижані хризантеми. Це сільська школа, і ми тут мешкаємо, з кухні долинають смачні запахи великого свята. Я в передчутті радости, що розпирає груди. І тут, зірвавши завісу сніговиці, крізь навстіж відчинені ворота школи, влітають запряжені баски ми кіньми сани, спочатку одні, а за ними ще... Чую срібний передзвін, а далі несподівано виривається з-під білих бараниць голосний розлогий сміх, і я завмираю, щоб не вибухнути від щастя. Мно-га-я літа, Мно-га-я літа!.. Мій дідусь Микола і родина приїха-

Тепер видається смішним, але ще наприкінці вісімдесятих в головного редактора видавництва, Яреми Гояна, те “вагання” продовжувалося доти, доки Дмитро Павличко не написав до книжечки колядок невелику передмову, в якій є і такі слова: “Колядка вчила мене вірити в справедливість і показувала, що світ дуже гарний. Сьогодні наш народ повертається до золотих традицій українського Різдва. Вчіться і ви колядувати – це допоможе вам увійти у світ краси і духовного щастя”. Чудові ілюстрації до книжечки створила відома коломиянка, піяністка і художниця, Марта Томенко. Книжечка колядок, – “Ой радуйся, земле”, – вийшла накладом 10 000 примірників, а в 1994, зважаючи на попит, вийшло друге видання, накладом в 16 000 примірників.. Тепер ми можемо тільки мріяти про такі тиражі.

Невдовзі – нова пропозиція: озвалася режисерка зі Львова, Ірина Прокопенко; із її слів зрозуміла, що в планах творчого колективу Львівської філармонії – активне відродження і популяризація національних

ли із самої Рогізної, що під Чернівцями, на Святого Миколая, витати пана директора, віншувати брата Миколу, бадічка Луня. Вів-а-т! Пр-о-зіт! Дай Боже здоровле!!!

А мене саму на тих “срібрних санях”, витесаних Богданом-Ігорем Антоничем, “сніжиста путь” приводить до Шишківців, села Кіцманського повіту, де маленька дівчинка – моя мама мужньо ковтає гіркі пігулки і, не зважаючи на застуду, не втрачає надії, що Святий Миколай прийде до неї. І він нарешті справді приходить, і ще з-за дверей питає, чи в цій хаті живуть слухняні діти і чи вони не пустують?.. Мій дідусь мав неабиякий акторський хист, сам грав на сцені, а потім і ставив українську класику силами аматорських театрів. Він так переконливо входив у роль Святого Миколая, що моя маленька мама ще довго не могла вийти з дитячої, істинної віри в існування Чудотворця. А потім Чернівці, Народний Дім, де Іван Франко в 1913 році читав свого “Мойсея”, а вже незадовго до Другої світової війни, моя мама, ще гімназистка, у своїй першій бальній сукні, поспішала до Народного Дому на вечерок, влаштований на Миколая з гуртом студентів університету. І знову був Святий Миколай і Чортик і веселі, дотепні хлопці та дівчата, і поміж них гордовита красуня, Софійка Лучик, яка одержала від Чортика дуже дорогий дарунок – картонну велику паку, обгорнуту шовковим папером. Дівчина відкрила, а там ще одна – менша пачка, далі ще одна. і ще, і ще, доки “допорпалася” до маленької коробочки; відкриває, а з неї аж під стелю випурхнув горобець, залишивши в коробочці лише записку: “Хто високо літає, той низько сідає”.

Від Ірини Прокопенко одержала чималий список акторів, які на той час працювали у Львівській філармонії, з проханням: всіх залучивши до участі у виставі, нікого не обійти увагою. Чомусь відразу уявився вагнерівський “Перстень Нібелунгів” із подвійним оркестром... Але як цей багатолюдний патос умістити в дитячу музичну виставу тривалістю до години?..

Архетипи українських казок, де природа і людина виступають у неподільній сув’язі, формувалися в далекі дохристиянські часи і дійшли до нас у фольклорі та календарно-обрядових звичаях і традиціях. Ця незнищенна матриця культури народу існує на рівні нашої підсвідомості і попри жорсткі заборони адептів атеїзму, не піддається знищенню. Тому нічого нового не доведеться вигадувати, бо глибокі смисли української казки, її квінтесенція віками вистояла, як отой багатогранний дорогоцінний кристал.

Казка, де замість “Деда Мароза” до дітей мав прийти Святий Миколай, уявлялася мені тим споконвічним весільним деревцем, на гілках якого бачила виразні символи нашого часу – ХХ ст., яке ми

Сцена з вистави “Чарівна шабля” С. Майданської. Режисер – Ірина Прокопенко, художник – Ірина Нірод. Львівська обласна філармонія, 1990 р.

нає. Але стрижневими були образи Матері й Сина, які втілюють сакральну суть зимових календарних свят, а також Різдвяна мрія дитини, що здійснюється лише тоді, коли для досягнення мети докладаєш усі свої сили. В процесі пошуку сюжетної лінії згадалася пісенька, яку мені, малій, співала бабуся:

Був собі журавель
та журавелька,
Накосили сінця
повні ясельця.
Наша пісня гарна й нова,
Починаймо її знову!..

Сцена з вистави “Чарівна шабля” С. Майданської. Режисер – Ірина Прокопенко, художник – Ірина Нірод. Львівська обласна філармонія, 1990 р.

Так до казки прилетіли Журавель та Журавелька – символи вірності. Підступні темні сили їх розлучили, і лише Чарівна шабля Святого Миколая може подолати Зло розлуки.

На той час і свіжа рана Чорнобильської трагедії ятрилася в кожному українцеві. Це абсолютне Зло в образі Перевертня, що має намір знищити ліси, ріки, озера і перетворити рідну землю головного героя на пустку, неначе веде нас із казкового світу в драматичну реальність сьогодення, про яку мають пам’ятати і маленькі українці. Слуги абсолютного зла, Тарган-Каган та два павуки й павучиха, що обсотали веселий світ чорними тенетами павутиння, нагадують нам про національну трагедію часів репресивної машини Сталіна та Кагановича, але тут абсолютне зло набуває буфонадно-гротескного забарвлення.

ТАРГАН. Я Тарган, я Каган,
В мене чорний жупан.
Пан, пан, пан, пан,
В мене чорний жупан!

Інтриган і брехун,
Знаменитий шпигун.
Гун, гун, гун, гун,
Знаменитий шпигун!

Як дихну, так брехну,
Всі чини осягну!
Ну, ну, як брехну,
Всі чини осягну,

Сяють ось ордени,
За неправду вони,
Ой ни-ни, ордени,
За неправду вони!

(Показуючи на павуків).

Ось і слуги мої,
Брехуни, шахраї.
Налетять, мов рої,
Брехуни, шахраї!..

Чортик, супутник Святого Миколая, з’явившись на сповненій небезпек дорозі наших героїв, відверто бере на кпини “агентів” абсолютного Зла, що, здавалося б, уже впритул наблизилися до Козака Назара і Журавлика. Та чим більше зло – тим швидше росте

його параноїдальний страх, а живий, нищівний сміх паралізує злі сили. Чортик сміється над недорікуватими слугами, але не забуває добродушно посміятися і над своїм “непослухом”, який став на заваді його ангельській долі.

Я був колись, я був колись
Ну просто ангел, хоч молись,
Я ангел був колись.
Я райські яблучка садив
І Бог мене за це хвалив,
Не раз мене хвалив.
Та якось раз, немов той біс,
Дурний непослух в мене вліз.
Непослух в мене вліз.
Я не хотів до школи йти,
Новенький ранець берегти,
Як ти, як ти, як ти!
І чортика, о диво з див,
Господь із ангела зробив,
Ох, чортика зробив!

Сили зла відступають перед Біблійним символом Любови – материнським хлібом та живою водою, відступають перед незламним щитом вірності побратимів. Навіть зранена природа, повіривши в дар Святого Миколая – Чарівну шаблю, що врятує отруєні ліси, ріки й озера, знищені Перевертнем, охороняє наших героїв, бо це рідна земля, і ми хворіємо й одужуємо разом із нею.

Та одне – писати й намагатися оживити уявою сценічне життя своїх героїв, а зовсім інше – несподівано потрапити у творчий вир цієї екзистенції, коли бачиш дивовижне перевтілення, яке стається на твоїх очах. Приїхавши до Львова, на прем’єру музичної вистави “Чарівна шабля”, я, на щастя, потрапила чи не на останню репетицію й наблизилася впритул до дійства. І це входження в матеріялізацію ілюзії стало для мене відкриттям істинного дива, коли актори живуть у казковому світі більше, ніж у реальному бутті.

Музична мова композиторів Романа Хабаля та Михайла Мануляка, ігрова її доступність і чистота зринули з барокового шкільного театру та Різдвяних вертепів, її прозора, ясна форма була наче вибагливе тонке шитво, що сяє золотими лелітками Свята. Аргументацією цих слів може бути і сценографія, коли ми, глядачі, з першого акорду вистави наближаємося до ошатної брами Заборовського¹, де з-під її арки нас вітає Бандурист.

¹ Брама Заборовського – пам’ятка архітектури національного значення XVIII ст., західний (з боку Золотих воріт) парадний в’їзд до резиденції київських митрополитів на території Софійського собору у Києві. Один із найяскравіших зразків українського бароко.

Виплекана в лоні родинних національних традицій, від ранніх літ сформована світоглядна позиція дозволила режисерці вистави, пані Ірині Прокопенко, доторком вольового “батута” з трупи акторів і музикантів створити гурт однодумців. Здатність об’єднати іскрометну радість із пекучим болем створила ефект густо оркестрованого симфонічного полотна. Абстрагуючись від “ортодоксальних канонів” глядацької зали, я зовсім реально відчувала збитий босими п’ятами спориш і нестримний сміх, коли ми в дитинстві гралися на вигоні між гусей та кіз:

Був собі журавель,
та журавелька,
Накосили сінця
повні ясельця...

Але унікальним було те, що самі актори, наче зачаровані, потрапили під вплив тієї метаморфози і вже в новій іпостасі: Калини, Ялини, Горіха, Осокора. Журавлика – ні на цаль не здавали своїх позицій.

Згадую переповнену дітьми і дорослими концертну залу Львівської філармонії, де не можна було відрізнити старого від малого, бо дорослі сміялися і плакали, як діти. І тепер, в ювілейну, тридцятую річницю від прем’єри мюзиклу “Чарівна шабля”, з гіркою мушо визнати, що від Чорнобильської трагедії і досі “перевертні” далі вже в “турборежимі” прискорюють хід екологічних катастроф. Зловісна косарка поспішає перетворити на місячний ландшафт наші Карпати, де ще донедавна Чугайстер грав на флейті Пана. Ми самі щороку стаємо свідками природних і рукотворних катаклізмів, тому “Чарівна шабля” – дар Святого Миколая – не втрачає своєї актуальності. І нашим категоричним імперативом є збереження живої мови наших традицій – геному української нації, в якому зібрано все краще від племен, яким, за словами Геродота, Зевс скинув з Олімпу Золотий плуг, щоб мій майбутній народ засівав своє Поле Зерном і Словом, і попри всі біблійні потопа завжди повертався на рідну землю разом із журавлями.

На закінчення варто згадати слова Дмитра Донцова: “Народ без традицій не живе, а животіє. Коли тратить свої, йому вбивають у голову чужі, бо не може жити ніяка людська спільнота без певних правил і наказів. Традиції – це панцир, який оберігає спільноту від ворожих ударів, немов тіло вояка, не дає йому охляти. Прив’язання до мови, віри, звичаїв, до ідеалів предків, їх моральних, релігійних, політичних, економічних і соціальних догм, вистражданих і викуваних в огні змагань і переказаних прадідами внукам, – це прив’язання є фундаментом нації”².

² Д. Донцов “Хрестом і мечем”. – Торонто-Нью-Йорк-Лондон: Ліга визволення України. 1967. – 320 с.